

Źdz Źródła dziejowe. – Warszawa, 1877. – Т. V; Warszawa, 1894. – Т. XXI; Warszawa, 1899. – Т. XIX; Warszawa, 1902. – Т. XVIII. – Cz.I.

Петро Мацьків, к. філол. н.*

Дрогобицький педагогічний університет ім. І.Франка (Дрогобич)
УДК 821.161.2'373.23

БІБЛІЙНІ ОЙКОНІМИ: КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто ойконіми Біблії на основі когнітивних структур у системі акціонального фрейму, з'ясовано їхню внутрішню форму, подано лінгвокультурний коментар.

Дослідження онімів у когнітивній семантиці є важливим з огляду на фонові знання, які дозволять по-новому, в децю іншому ракурсі підійти до проблем власного імені, його поняттєвого чи безпоняттєвого статусу в традиційній семантиці. Так звана безпоняттєвість власної назви в структурній семантиці не завжди підтверджується при функціональному чи концептуальному підходах, оскільки перебирає на себе значеннєві потенції, доносячи своєю внутрішньою формою, метафорикою, асоціаціями мовні особливості епохи, культурологічний смисл, який транслюється мовною особистістю у взаємозв'язках із соціумом, культурою, релігією. Зрозуміло, що між власними та загальними назвами, які пов'язані функціонально й онтологічно, існують відмінності родо-видового, поняттєвого характеру. Кореляції загальне // індивідуальне, форма // зміст, перекладність // неперекладність визначають їхню специфіку [5: 8–15]. Функціональний аспект власних і загальних назв у багатьох випадках аналогічний (номінативна, комунікативна, апелятивна, експресивна, вокативна, та ін. функції) [3: 108]. У прагматичному плані оніми набувають особливих функцій, які базуються на асоціативних зв'язках та відношеннях. Саме цей аспект дозволяє говорити про наявність поняттєвого компонента в структурі оніма, прихильниками цієї теорії є О. Есперсен, Є. Курилович, Е. Брандт, І. Щерба та ін. Когнітивний аспект оніма (його енциклопедичне значення) вичленовує в ньому фонові знання, які відображають культурні, національні, ментальні особливості в структурі значення оніма [1: 55–56]. Оніми є носієм національної унікальності мови, своєрідним мовним кодом гносеологічної інформації. У Біблії згадується значна кількість ойконімів, ми ж аналізуємо лише ті, що верифікуються акціональним фреймом концептосфери *Бог*.

Онім *Єрусалим* – фонетичний варіант єврейського *Jeruschalajim* ("засновник світу"). За біблійними даними в часи Авраама це місто називалось Салімом ("світ") [6: 375]. Учені також висловлюють припущення й про його ханаанське походження – *Iruschalim* (заснований богом Шалемом) [4: 413], який первісно мав назву Євус (Нав 18: 28). Метафорика синонімічних корелятивів проливає світло на історію Єрусалиму в контексті світових релігій. Передусім він номінується як місто Давида. Саме цар Давид був засновником Єрусалиму. Його син Соломон побудував у Єрусалимі храм Господу, куди був принесений ковчег завіту, звідси й доходить інша назва цього міста – місто Господа, престол Господа (Євр 3: 17), святиня (Йоїл 3: 17). Єрусалим у своїй історії мав і трагічні сторінки, зумовлені непокорюю Богові, що стало причиною його завоювань іншими народами, винищенням та ін. Про Єрусалим як про місто крові згадується неодноразово:

* © П. Мацьків, 2006

¹ Тут і далі посилаємося на Українську Біблію в перекладі І. Огієнка (1962). Зважаючи на кодифікованість біблійних скорочень ми не подаємо списку умовних скорочень.

"А ти, сину людський, чи будеш судити, чи судитимеш місто крові? І завідом його про всі гідоти його" (Єз 22: 2). З Єрусалимом пов'язані історичні події, які стосуються передусім єврейського народу: Єрусалим став столицею Південного (юдейського) царства (1 Цар 14: 21), центр життя іудеїв після вигнання (Езд 1: 5); у Єрусалимі Ісус Христос входив як цар (Мв 21: 9–10), там він був розп'ятий (Лк 9: 31), Святий Дух зійшов на учнів Христа (Дії 2: 1–5), з цього міста почалось поширення Благої Вісті (проповідання християнства) (Дії 1: 8), а також відбулись перші збори церкви (Гал 2: 1–5). У Єрусалимі знаходяться святині трьох світових релігій: юдаїзму (останки стіни Соломонового храму), ісламу (мечеть Омара), християнства (храм Гробу Господнього, храм Воскресіння). Значення Єрусалима земного уособлюється в образі Церкви на землі. Через обряд хрещення християни наближаються до Небесного Єрусалиму, Граду Бога живого (Євр 12: 22), де знаходиться храм Духа Святого: "Бо Христос увійшов не в рукотворну святиню, що була на взір правдивою, але в саме небо, щоб з'явитись тепер перед Божим лицем за нас" (Євр 9: 24).

Ойконім *Тир* – фонетичний варіант єврейської назви Цор "скала" [6: 975]. Це було одним із величних міст фінікійців, розквіт якого припадає на часи Давида і Соломона, у ньому перебував також Ісус Христос ("І, вийшовши звідти, Ісус відійшов у землі мирські й сидонські" (Мв 15: 21), його загибель передбачали пророки (Єр 47: 4). Тир припинив своє існування після захоплення і зруйнування його в IV ст. до н.е. Олександром Македонським.

Номинація *Копернаум* (по-єврейськи *kerphar nachum* "село Наума (втіхи)" [6: 445] посідає особливе місце в описі земного життя Ісуса Христа; саме тут знаходився Його центр служіння в Галілеї (Мв 4: 13–17). У синагозі Ісус Христос неодноразово виголошував проповіді, найвідоміша з яких – про хліб життя – документується Євангелієм від Івана (Ів 6: 24 – 59). У цьому місті здійснено Ним чудеса: вигнання бісів (Мк 1: 21 – 27), вилікування теці Петра (Мк 1: 29 – 31), си́на царедворця (Ів 4: 46 – 54), паралізованого (Мк 2: 1 – 22) та ін. На жаль, мешканці міста не прийняли Господа і здійснився над ним Суд Божий: "А ти, Капернауме, що до неба піднісся, аж до Аду ти зійдеш. Бо коли б у Содомі були відбулися ті чуда, що в тобі стались, то лишився б він був по сьогоднішній день" (Мв 11: 23). Родом з Копернаума апостоли Петро і Андрій, тут працював митником апостол Матвій (Левій).

Назва *Юдея* (*Іудея*) походить від антропоніма Юда "звеличу Ягве" [5: 487]. Юдеєю називали римляни і греки землі Юди, південну частину Палестини, а також всю країну, включаючи Галілею і Самарію. Іудея як окреме і самостійне царство виникло після смерті Соломона як наслідок відокремлення північних колін Ізраїлю. Центром цього царства був Єрусалим, завдяки якому духовна сутність була значно міцнішою, ніж у південного Ізраїльського царства (столиця Самарія). З Іудеєю пов'язане народження Ісуса Христа (Вифлеєм), його розп'яття (Єрусалим). Юдаїзм як релігію заснували представники Юдиного коліна.

Лексичне утворення *Галілея* є фонетичним корелятом єврейського слова *galilja* "місцевість, край, країна". Галілея (частина Палестини) була населена в часи Ісуса Христа сирійцями, фінікійцями, арабами, через що отримала назву Галілея поганська (Мв 4: 15). Родом із Галілеї всі апостоли Ісуса Христа, за винятком Іуди Іскаріота, який був із Іудеї. Ісус Христос виріс у галілейському місті Назареті, в місті Копернаумі він здійснив чуда. Закономірними виглядають і Божі імена "Ісус Галілеянин" (Мв 26: 69), "Ісус з Назарету Галілейського" (Мк 1: 9).

Місто *Сіхар* (єврейське *schochar* "який напився") чи "плата", "заробіток" [6: 903] у Біблії згадується у зв'язку з колодцем Якова, біля якого Ісус Христос розмовляв із самарянкою, що прийшла по воду. Після цієї розмови багато мешканців Сіхару повірили в Месію – Ісуса Христа. Тут була побудована церква Івана Хрестителя і перед решітками

віттаря знаходиться колодязь і посудина, з якої, за переказами, напився Ісус Христос, хоча про посудину не згадується у біблійному тексті (Ів 4: 5–43).

Назви міст *Содом* ("який горить") і *Гоморра* символізують нечестивість, грішний Єрусалим, кару Божу (пор.: "Поправді кажу вам: легше буде країні содомській й гоморрській дня судного, аніж місту тому!" (Мв 10: 15); "І їхні трупи полишить на майдані великого міста, що зветься духовно Содом і Єгипет, де й Господь наш був розг'ятий" (Об 11: 8); "Як Содом та Гоморру й сусідів її поруйновано, каже Господь, так ніхто там не буде сидіти, і не буде в нім мешкати чужинцем син людський" (Єр 49: 18). Як відомо, кара Божя спіткала мешканців цих міст, а також Адму, Севоїм [2: 412] за їх розбещеність, лукавство, зажерливість, злобу (Рим 1: 26–28).

Когнітивний аналіз розглядуваних онімів об'єктивує не тільки біблійну історію, але й дозволяє поглянути на якості Бога в контексті окресленого часового проміжку криз призму подій, які актуалізуються ойконімами і репрезентують текст Біблії в історичному, культурологічному та релігійному виявах. Це підтверджує трактування онімів як поняттєвих субстанцій.

Література

1. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. – М.: Рус. яз., 1980. – 320с.
2. Вихлянец В. Библейский словарь <http://www.geocities.com/>
3. Athens/Ithaca/4515/.
4. Лалаян Наталя. До проблеми теорії власної назви // Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Семантика мови і тексту». – Івано-Франківськ, 2006. – С. 107 – 109.
5. Словарь библейского богословия // Под ред. Ксавье Леон-Дюфура. – Bruxelles. – 1990. – 1288 с.
6. Суперанская А.В. Эволюция теории имени собственного в Европе // Вопросы филологии, 2002. — №3. – С. 5 – 16.
7. Фритц Ринекер, Герхард Майер. Библийская Энциклопедия Брокгауза. – Кременчуг, 1999. — 1088 с.

Лариса Мовчун, к. філол. н.*

Інститут української мови НАН України (Київ)

УДК 811.161.2: 159.964

АРХЕТИПОВА ОСНОВА КОНЦЕПТУ “УЧИТЕЛЬ” (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО)

У статті розробляється методика аналізу архетипу та розглядаються архетипи, на яких ґрунтується концепт „учитель”. Розмежовуються поняття міфема та міфологема.

Концепт як ментально-мовне утворення ґрунтується на найглибиннішій структурі, що сягає зони колективного несвідомого, – архетипі. Проникаючи у свідомість, архетип наповнюється змістом усвідомленого досвіду, трансформуючись у міфему, яка реалізується в міфологемах. Архетипи лежать в основі стереотипів та прототипів.

* © Л. Мовчун, 2006

¹ У наукових працях трапляється як отождоження понять *міфема* та *міфологема*, так і їх розрізнення. *Міфемою* (образом-міфом) вважають форму ментальної репрезентації міфу [3: 101]. *Міфологемою* – одиницю внутрішньоструктурної змістової організації концепту [3: 101], вербальне втілення міфу (текст, наратив, висловлення,